

Ірина Процик

<https://orcid.org/0000-0001-8472-0141>

«ТРИ УДАРИ В ПЛОЩИНУ ВОРІТ В ПЕРШОМУ ТАЙМІ»*: ЛЕКСИКА ОФІЦІЙНОГО ФУТБОЛЬНОГО ДИСКУРСУ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ СЕРГІЯ ЖАДАНА

У статті проаналізовано українську футбольну лексику, зафіксовану в художніх текстах українського письменника Сергія Жадана. Футбольні назви, вжиті у різножанрових текстах автора, розмежовано на номінації офіційного та неофіційного футбольного дискурсів, розкрито семантику футбольних найменувань і класифіковано їх за тематичним принципом. З'ясовано, що в поезії, прозі, есеїстиці Сергій Жадан використовує дуже різноманітну футбольну лексику, адже він давній прихильник гри мільйонів, активний футбольний фанат і капітан письменницької футбольної збірної.

Ключові слова: художній текст, українська футбольна лексика, офіційний футбольний дискурс, неофіційний футбольний дискурс, тематична група.

Вступ

Український футбольний дискурс викликає щоразу більше зацікавлення науковців. Інтерес мовознавців до проблем функціонування футбольної лексики в текстах художнього стилю помітно активізувався впродовж останніх кількох років, що пов'язано із мовним чинником – непоодинокими випадками вживання футбольних лексем поза науковим та публіцистичним контекстами, а також із позамовним фактором – виходом у світ напередодні Євро-2012 кількох українських проектів-антологій художніх текстів футбольної тематики (Письменники про футбол, 2011; Тотальний футбол, 2012).

Теоретичне підґрунтя

Особливостям використання футбольної лексики в художніх творах, які увійшли до антології «Письменники про футбол», присвячено статтю Юрія Струганця (Струганець, 2016а), а аналізові специфіки соціолекту футбольних фанатів, відображеної в художніх творах українських письменників, а також особливостям вживання футбольної лексики в текстах Оксани Забужко й Андрія Бондаря – публікації авторки цієї розвідки (Процик, 2016–2018).

У статті буде розглянуто футбольну лексику, яку вжито в художніх текстах українського письменника Сергія Жадана, а саме в його різножанрових творах – поетичних і прозових, а також в есеях. Для аналізу використано ілюстративний матеріал, відібраний зі збірок поезій автора: «Цитатник» (Жадан, 2006б), «Марадона» (Жадан, 2008), «Вогнепальні й ножові» (Жадан, 2012б), прозових книг: «Anarchy in the UKR» (Жадан, 2006а), «Капітал» (Жадан, 2007) та есеїв, які увійшли до антологій текстів футбольної тематики, які уклав Сергій Жадан: «Білі футболки, чорні труси» з антології «Письменники про футбол» (Письменники про футбол, 2011) і «Чорне золото надії. Донецьк» із антології «Тотальний футбол» (Тотальний футбол, 2012).

Метою розвідки є презентація сучасного футбольного дискурсу, представленого в художніх творах Сергія Жадана, та детальний розгляд лексики офіційного футбольного дискурсу. Актуальність дослідження полягає у спробі максимального використання для аналізу всіх можливих джерел функціонування футбольної лексики, зокрема художніх творів. Завдання статті: 1) відібрати фрагменти текстів Сергія Жадана, у яких вжито футбольну лексику; 2) проаналізувати

* Цитата з поезії Сергія Жадана «Кантрі енд вестерн» зі збірки «Цитатник» (Харків : Фоліо, 2006. – С. 111).

семантику цих футбольних назв та розподілити їх на лексеми офіційного та неофіційного футбольного дискурсів; 3) згрупувати лексику офіційного футбольного дискурсу за тематичним принципом; 4) з'ясувати, наскільки повно та розмаїто відображено футбольні номінації в проаналізованих художніх творах Сергія Жадана.

Методи та матеріал дослідження

Основні методи дослідження, застосовані в розвідці, – лінгвістичне спостереження та лексикографічний аналіз зафіксованих найменувань футбольної сфери, які функціонують у художніх текстах Сергія Жадана. Для з'ясування семантики футбольних лексем, використаних у творах С. Жадана, зіставлено інформацію, розміщену в одинадцятитомному «Словнику української мови» (СУМ, 1970–1980), «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (ВТССУМ, 2001), а також у словнику «Український жаргон» Лесі Ставицької (Ставицька, 2005).

Результати дослідження

У результаті проведеного аналізу лексики офіційного футбольного дискурсу, яку вжито в художніх текстах Сергія Жадана, виокремлено такі тематичні групи номінацій:

назви футбольної гри: футбол «У будь-якому разі сучасний *футбол*, давно й надійно зав'язаний на капіталовкладеннях та вдалій селекційній роботі, підтверджує доволі просту річ – усе може одного разу змінитися, й боги можуть повернутися до нас обличчями, й будь-які перемоги, які ще вчора видавалися нам недосяжними й захмарними, вже за кілька сезонів стають справою буденною та прогнозованою» (Жадан, 2012в, с. 51), «[...] наш *футбол* завжди відгонив спиртом [...]» (Жадан, 2006а, с. 90), «[...] всі, ясна річ, забувають про *футбол* і починають вболівати за наших на трибунах, команди теж більше переймаються бійкою, ніж результатом [...]» (Жадан, 2007, с. 15–16), «[...] який може бути *футбол* о п'ятій ранку?» (Письменники про футбол, 2011, с. 77), «[...] як загалом можна розповісти про те, чого немає – про передчуття *футболу*, про велику науку всепрощення, котра допомагає вижити й стати на ноги після чергового розгрому?» (Письменники про футбол, 2011, с. 78), «[...] я особисто їду саме на *футбол* [...]»

(Письменники про футбол, 2011, с. 79), «Мені й на *футболі* теж не надто цікаво, я наперед знаю, кому ми зіллємо й хто зілле нам» (Письменники про футбол, 2011, с. 81), «Але я ходжу й буду ходити, тому що *футбол* дає нам надію [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 81), «[...] *футбол* – це дивна річ, яка, за умови, що ви знаєте правила й розумієте стратегію єврокубкових поєдинків, дасть вам надію [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 81–82), «[...] *футбол* витягує нас зі зневіри й покинутості, він як церква: ви можете навіть не вірити, проте все одно співаєте разом із іншими, принаймні щоби зігрітися» (Письменники про футбол, 2011, с. 82), «[...] він кохається в *футболі* з раннього дитинства, проте сам ніколи не грав, оскільки має проблеми з ногами, вони в нього різної довжини, за що Сеню в цеху й прозвано було Гаррінчею, чим він неабияк пишався» (Письменники про футбол, 2011, с. 84);

назви футбольного поєдинку, його різновидів та частин поєдинку: матч «[...] профспілки офіційно платили кожному учаснику *матчу* щось близько трьох карбованців [...]» (Жадан, 2006а, с. 90), «Це був такий собі *матч* смерті, вірніше, життя» (Жадан, 2006а, с. 164), «[...] хто переможе, і з яким рахунком закінчиться *матч* [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 80), «[...] відраховуючи хвилини до початку *матчу*» (Письменники про футбол, 2011, с. 83), ***матч перенесеного туру*** «Останні *матчі перенесеного туру* [...]» (Жадан, 2008, с. 143), ***перенесений матч*** «[...] як ти їм поясниш, що вона просто не хоче тобі повірити [...], кидаючи тебе в холодному повітрі *перенесених матчів*» (Жадан, 2008, с. 145), ***домашній матч*** «[...] наш містечковий клуб був їхньою лебединою піснею, відстійником для невдах, що не заважало нам приходити на кожен *домашній матч* і вболівати за нашого Тренера» (Жадан, 2006а, с. 88), «[...] десь за годину “Металіст” грає останній *домашній матч*, сьогодні всі мають з'їхатись, знаєте як це буває, закриття сезону [...]» (Жадан, 2007, с. 10), ***гра*** «Я стояв на воротах, і до кінця *гри* мене ледь не вбили» (Жадан, 2006а, с. 91), «Але ось як передати тривогу й сум'яття, які огортають тебе від самого ранку, ще напередодні *гри*, ще коли й не йдеться про жодну *гру* [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 78), «[...] *гра* вимагає руху, перемога перекреслює всі неприємні моменти, тримай темп, пам'ятай про тактику» (Письменники про футбол, 2011, с. 83), ***перший тайм*** «[...] міліція, зрештою, не вигадує нічого кращого,

як випхати всіх зі стадіону, і починає відтісняти народ до виходу, доки ще йде *перший тайм* [...]» (Жадан, 2007, с. 15), «[...] три удари в площину воріт в *першому таймі*» (Жадан, 2006б, с. 111), *єврокубковий поєдинок* «Що ти розумієш, питаю я її, в тактиці *єврокубкових поєдинків?*» (Письменники про футбол, 2011, с. 77), «[...] футбол – це дивна річ, яка, за умови, що ви знаєте правила й розумієте стратегію *єврокубкових поєдинків*, дасть вам надію [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 81–82), *товариський матч, матч регулярного чемпіонату, гра з фаворитами, зустріч* «Я ходжу на *товариські матчі й матчі регулярного чемпіонату*, я ходжу на *ігри з фаворитами* й на *зустрічі* з якимось гівнодавами [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 81);

назви футбольних споруд та їхніх частин: *стадіон* «Натомість існують [...] хідники й університетські *стадіони*, з яких усе це минуле й починалося» (Жадан, 2012б, с. 156), «Ті робітники, котрі виходили зранку на зміну і котрі вибігали ввечері на твердий, випалений ґрунт *стадіонів* [...]» (Жадан, 2012б, с. 55), «Вона ходить собі на *стадіони* й ринки [...]» (Жадан, 2012б, с. 79), «[...] я ішов на *стадіон* і думав – який кльовий у мене прапор, такого прапору більше ні в кого немає [...]» (Жадан, 2006а, с. 71), «[...] міліція, зрештою, не вигадує нічого кращого, як випхати всіх зі *стадіону*, і починає відтісняти народ до виходу [...]» (Жадан, 2007, с. 15), «Але все своє життя я ходжу на *стадіон*» (Письменники про футбол, 2011, с. 81), *трибуни* (місця для глядачів) «[...] стоїть напіврозвалений *стадіон*, в останні роки він зовсім розмок і осунувся, крізь бетонні плити починає битись трава, особливо після дощів, *трибуни* засрані голубами, на *полі* теж гівно, особливо коли там грають наші [...]» (Жадан, 2007, с. 10), «[...] всі, ясна річ, забувають про футбол і починають вболівати за наших на *трибунах*, команди теж більше переймаються бійкою, ніж результатом [...]» (Жадан, 2007, с. 15–16), *футбольний майданчик* «[...] майбутнє твориться зазвичай в цехах та на *футбольних майданчиках*» (Жадан, 2012б, с. 55), «Гуртожитки стояли порожні, *футбольний майданчик* заростав травою [...]» (Жадан, 2006а, с. 104), *футбольне поле* «Їхні голоси були чорні, як шкільні *футбольні поля*» (Жадан, 2012б, с. 113), «[...] йшов на *футбольне поле* і ганяв ним, аж доки м'яч цілковито не губився в темряві й ти лупив з носика по згустках цієї темряви, намагаючись

вирвати таки свою перемогу [...]» (Жадан, 2006а, с. 31), «[...] я бачив своїх друзів [...], бачив *футбольні поля*, бачив зграї голубів над *футбольними полями* [...]» (Жадан, 2006а, с. 85), *поле* «[...] ми перемогли, це було щось більше, аніж спорт, Тренер ходив і збирав нас по *полю* [...]» (Жадан, 2006а, с. 90), «[...] свою справу він робив на *полі*, виводячи нас на жорстку колючу траву розбитих стадіонів, [...], даючи нам – уперше в житті – можливість відчутти себе переможцями [...]» (Жадан, 2006а, с. 92), *газон* «Всі наші перемоги починаються з витоптаних *газонів*» (Жадан, 2012б, с. 55), «Останні матчі перенесеного туру, ну, як завжди – холодні горла й туман над *газоном* [...]» (Жадан, 2008, с. 143), *фланг* [поля] (край поля) «[...] прокидаєш собі по *флангу*, обходиш їхнього правого опорного, ввалюєшся в штрафну і хуячиш в обхід воротаря в дальню дев'ятку!» (Жадан, 2006а, с. 92), *роздягальня* «[...] все лише починається, щойно вони вибігають із *роздягальні*» (Жадан, 2012б, с. 55), *тунель трибун* «І сонце спиняється в темних *тунелях трибун* [...]» (Жадан, 2012б, с. 55);

назви (загальні та власні) футбольних команд: *команда* «[...] цього року наша *команда* нічого не виграє, але цього року наша *команда* нічого і не програє [...]» (Жадан, 2008, с. 143), «Тренера остерігались і не чіпали – він був кандидатом у майстри спорту, його любило районне начальство, оскільки він тягнув, як міг, на собі головну *команду* міста [...]» (Жадан, 2006а, с. 89), «Проти нас виставили справді серйозну *команду*» (Жадан, 2006а, с. 91), «[...] всі, ясна річ, забувають про футбол і починають вболівати за наших на трибунах, *команди* теж більше переймаються бійкою, ніж результатом [...]» (Жадан, 2007, с. 15–16), «І кому тепер мають завдячувати вболівальники “Шахтаря” за ті солодкі хвилини тріумфу та ейфорії – абстрактним футбольним богам чи цілком реальному олігарху, який не пошкодував “своїх” мільйонів на створення нової *команди?*» (Жадан, 2012в, с. 52), *клуб, любительська команда* (непрофесійна команда) «Поступово Тренер почав брати нас в дорослу *команду*, крім нього там грало ще кілька серйозних гравців із міського *клубу*, його колеги по аутсайдерству, загалом це було порушення регламенту, вони не мали права грати за нашу *любительську команду* [...]» (Жадан, 2006а, с. 89), «Футбольні боги відомі своїми жартами, тож доволі часто наділяють наші міста не найкращими *клубами*, за які ми так чи

інакше змушені вболівати» (Жадан, 2012в, с. 49), «[...] наш містечковий клуб був їхньою лебединою піснею, відстійником для невдах [...]» (Жадан, 2006а, с. 88), «[...] він нас тренував, він зібрав *любительську команду* з наших старших друзів і вони громили всі заводські команди містечка» (Жадан, 2006а, с. 88), *міський клуб* «[...] ми випивали просто в автобусі, разом зі старшими колегами по м'ячу, разом з легионерами із *міського клубу*, разом із нашим Тренером і Вчителем» (Жадан, 2006а, с. 90), *футбольна команда* «Вже на початку двадцятих при майстернях заводу було створено *футбольну команду* [...]» (Жадан, 2012б, с. 54), «[...] розбігаються *футбольні команди*, в яких ти грав, а нові нагомість зібрати вже буде неможливо, тому що справжні команди, команди, здатні перемагати, трапляються в житті дуже рідко, якщо трапляються взагалі» (Жадан, 2006а, с. 31), «Крім цього він мав тренувати і дорослу команду, що складалася з наших старших друзів» (Жадан, 2006а, с. 88), *збірна* «[...] один у футболці Звоніміра Бобана, інший – у футболці Бобана Марковича, така собі *збірна Югославії* [...]» (Жадан, 2008, с. 16), *«Шахтар»* (ФК «Шахтар» Донецьк) «За рік до цього *шахтар* узяв кубок і по всіх газетних кіосках Донецька продавалась книга, присвячена цій перемозі, я її тоді теж купив» (Жадан, 2006а, с. 34), «І кому тепер мають завдячувати вболівальники *«Шахтаря»* за ті солодкі хвилини тріумфу та ейфорії [...]» (Жадан, 2012в, с. 52), *«Спартак»* (ФК «Спартак» Москва) «[...] в кутку, набір прапорів братніх республік, всі 15, я вибрав грузинський – білою смугою він нагадував мені кольори *спартака* [...]» (Жадан, 2006а, с. 71), *«Металіст»* (ФК «Металіст» Харків) «Собака виходить під стадіоном, на порожню платформу, десь за годину *«Металіст»* грає останній домашній матч, сьогодні всі мають з'їхатись, знаєте як це буває, закриття сезону [...]» (Жадан, 2007, с. 10), *«Динамо»* (спортивне товариство «Динамо») «[...] розвиток товариства *«динамо»* [...]» (Жадан, 2006б, с. 58), *бундестім* (збірна команда Німеччини) «Ми всі увімкнули свої телевізори і побачили Марадону, старого шулера, який порвав на шматки *бундестім*, який забивав м'ячі руками [...]» (Жадан, 2006а, с. 87), *напівпрофесійний клуб* «Сам він був професійним футболістом і кілька років грав чи то в першій, чи то у вищій лізі, зараз він виступав за команду нашого містечка, це був *напівпрофесійний клуб*, який складався з отаких відставних аутсайдерів,

більшість із них справді грали на рівні якщо не першої, то принаймні другої ліги [...]» (Жадан, 2006а, с. 88);

назви гравців та інших осіб, причетних до футболу: *гравець* «Поступово Тренер почав брати нас в дорослу команду, крім нього там грало ще кілька серйозних *гравців* із міського клубу, його колеги по аутсайдерству [...]» (Жадан, 2006а, с. 89), *правий опорний* (правий опорний півзахисник), *воротар* «[...] прокидаєш собі по флангу, обходиш їхнього *правого опорного*, ввалюєшся в штрафну і хуячиш в обхід *воротаря* в дальню дев'ятку!» (Жадан, 2006а, с. 92), *професійний футболіст* «Сам він був *професійним футболістом* і кілька років грав чи то в першій, чи то у вищій лізі, зараз він виступав за команду нашого містечка, це був напівпрофесійний клуб [...]» (Жадан, 2006а, с. 88), *любитель* (непрофесійний футболіст) «Без професійного спорту ми могли обійтись, натомість серед *любителів* ми були кращими» (Жадан, 2006а, с. 88), *легионер* (запрошений з іншої країни чи клубу гравець) «[...] ми випивали просто в автобусі, разом зі старшими колегами по м'ячу, разом з *легионерами* із міського клубу, разом із нашим Тренером і Вчителем» (Жадан, 2006а, с. 90), «Якось Тренер попросив кількох із нас зіграти за одну із заводських команд, пообіцяв, що крім нас прийдуть ще кілька його друзів-*легионерів*» (Жадан, 2006а, с. 91), «Наприкінці *легионер* на нас ще й образився, пацани – сказав – грати не вмієте» (Жадан, 2006а, с. 91), *суперник* «І ніхто не відбере в нас цю дивну пророчу впевненість, цю запаморочливу лють, якою ми зустрічаємо наших *суперників*» (Жадан, 2012б, с. 55), *супротивник* «[...] але кого ти насправді міг перемагти в тих сутінках, і цій темряві, коли не було видно не те, що м'яча, а навіть *супротивника* [...]» (Жадан, 2006а, с. 37), *тренер* «Одним із найбільш важливих героїв у моєму житті був мій *Тренер*» (Жадан, 2006а, с. 88), «[...] наш містечковий клуб був їхньою лебединою піснею, відстійником для невдах, що не заважало нам приходити на кожен домашній матч і вболівати за нашого *Тренера*» (Жадан, 2006а, с. 88), «У *Тренера* були свої уявлення про успішність і шкільні плани, він виставляв нас проти всіх навколишніх шкіл, ми перемагали, після перемоги він приносив на заняття повну кишеню значків ГТО другого й третього ступеня і роздавав нам замість оцінок» (Жадан, 2006а, с. 89), «[...] ми перемагли, це було щось більше, аніж спорт,

Тренер ходив і збирав нас по полю [...]» (Жадан, 2006а, с. 90), «[...] ми випивали просто в автобусі, разом зі старшими колегами по м'ячу, разом з легіонерами із міського клубу, разом із нашим *Тренером* і *Вчителем*» (Жадан, 2006а, с. 90), *президент клубу* (очільник футбольного клубу) – «[...] сьогодні всі святі крокують у наших струнких шеренгах, сьогодні апостоли будуть дбати про *президента нашого клубу*, бо на кого йому ще покладатися як не на апостолів [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 89), *аутсайдер* (останній, той, хто має найнижчий результат) «[...] це був напівпрофесійний клуб, який складався з отаких відставних *аутсайдерів*, більшість із них справді грали на рівні якщо не першої, то принаймні другої ліги [...]» (Жадан, 2006а, с. 88);

назви футбольного інвентарю, футбольної форми: *ворота* «Я став на *ворота*» (Жадан, 2006а, с. 87), «[...] три удари в площину *воріт* в першому таймі» (Жадан, 2006б, с. 111), *дев'ятка* (верхній кут воріт) «[...] прокидаєш собі по флангу, обходиш їхнього правого опорного, ввалюєшся в штрафну і хуячиш в обхід воротаря в дальню *дев'ятку!*» (Жадан, 2006а, с. 92), *м'яч* «[...] наші серця важко б'ються вночі, наче війська, або об стінку *м'ячі*» (Жадан, 2008, с. 151), «[...] йшов на футбольне поле і ганяв ним, аж доки *м'яч* цілковито не губився в темряві й ти лупив з носака по згустках цієї темряви, намагаючись вирвати таки свою перемогу, але кого ти насправді міг перемогти в тих сутінках, і цієї темряві, коли не було видно не те, що *м'яча*, а навіть супротивника [...]» (Жадан, 2006а, с. 31), «Всі мої друзі ганяли з ранку до вечора гумовий *м'яч*, шкіряного в них, ясна річ, не було [...]» (Жадан, 2006а, с. 87), «[...] на урок він приходив із *м'ячем* (шкіряним, справжнім шкіряним *м'ячем!*) [...]» (Жадан, 2006а, с. 88), «Близько першої ночі я приніс *м'яч*. Він ледве тримався купи, типовий розйобаний *м'яч*, яким довго ганяли по асфальті» (Жадан, 2006а, с. 164), *футбольний м'яч* «Тому що історії справжніх героїв завжди доволі прості – це історії про [...] верстати й *футбольні м'ячі*» (Жадан, 2012б, с. 129), *футболка* «[...] один у футболці Звоніміра Бобана, інший – у футболці Бобана Марковича, така собі збірна Югославії [...]» (Жадан, 2008, с. 16), «[...] забий, говорили вони, витираючи кров із курток і викидаючи розірвані *футболки* з прізвиськом марадони між лопаток [...]» (Жадан, 2008, с. 141), «[...] рвучи *футболки* один одному і запускаючи його – цей *м'яч* – в безкінечне

сонячне небо вісімдесятих» (Жадан, 2006а, с. 88–89), *бутси* (футбольне взуття), *шипи* (виступи на підшві бутсів), *номер на футболці* (номери, під якими виступають футболісти, зазвичай вказані на футболках) «[...] ми збивали *шипи* з наших *бутсів*, на наших *футболках* проступала сіль і не видно було *номерів*, але ми знали наші *номери* напам'ять, і це було найважливіше на той момент для нас знання» (Жадан, 2006а, с. 91);

назви регламенту ігор: *вища / перша / друга ліга* (ліги від найвищого до найнижчого класу) «Сам він був професійним футболістом і кілька років грав чи то в *першій*, чи то у *вищій лізі*, зараз він виступав за команду нашого містечка, це був напівпрофесійний клуб, який складався з отаких відставних аутсайдерів, більшість із них справді грали на рівні якщо не *першої*, то принаймні *другої ліги* [...]» (Жадан, 2006а, с. 88), *регламент* (система правил, які визначають порядок організації футбольних змагань) «Поступово Тренер почав брати нас в дорослу команду, крім нього там грало ще кілька серйозних гравців із міського клубу, його колеги по аутсайдерству, загалом це було порушення *регламенту*, вони не мали права грати за нашу любительську команду [...]» (Жадан, 2006а, с. 89), *закриття сезону* (закриттям сезону є матч останнього туру першості) «[...] десь за годину “Металіст” грає останній домашній матч, сьогодні всі мають з'їхатись, знаєте як це буває, *закриття сезону* [...]» (Жадан, 2007, с. 10), *міжсезоння* (перерва між чемпіонатами) «[...] пройдеш крізь нетривке *міжсезоння* [...]» (Жадан, 2006б, с. 170), *результат* «[...] всі, ясна річ, забувають про футбол і починають вболівати за наших на трибунах, команди теж більше переймаються бійкою, ніж *результатом* [...]» (Жадан, 2007, с. 15–16), *правила* (перелік із 17 футбольних правил) «[...] футбол – це дивна річ, яка, за умови, що ви знаєте *правила* й розумієте стратегію єврокубкових поєдинків, дасть вам надію [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 81–82), *початок гри* «[...] за той час, що лишається до *початку гри*, ми місимо з ним в'язкий туман у кварталах довкола стадіону [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 83), *сезон* «[...] боги можуть повернутися до нас обличчями, й будь-які перемоги, які ще вчора видавалися нам недосяжними й захмарними, вже за кілька *сезонів* стають справою буденною та прогнозованою» (Жадан, 2012в, с. 51);

назви ігрових моментів, порушень правил гри: командна гра (гра, для якої потрібна команда) «[...] і що може бути важливішим за твої крики й прокляття, за твій безголосий спів і галасливе незадоволення – твоя неврівноваженість лягає в підмурівок командної гри й загальної перемоги...» (Письменники про футбол, 2011, с. 92–93), «[...] тому що так чи інакше любов – це командна гра [...]» (Жадан, 2008, с. 39), **відчуття від забитого голу** «[...] свою справу він робив на полі, виводячи нас на жорстку колючу траву розбитих стадіонів, [...], даючи нам – уперше в житті – можливість відчутти себе переможцями; це нереальне відчуття від забитого голу, коли ти ще нічого у своєму житті не бачив [...]» (Жадан, 2006а, с. 92), **порушення** (порушення правил), **вилучення** (видалення гравця з поля за порушення) «[...] при підрахунку післяматчевої статистики, коли ти аналізуєш свої та її показники і бачиш, що порушень з її боку було в кілька разів більше, а вилучення траплялись лише в твоїй команді» (Жадан, 2007, с. 7), **тактика** (сукупність прийомів і способів футбольних дій, що входять до стратегічного плану) «Що ти розумієш, питаю я її, в тактиці єврокубкових поєдинків?» (Письменники про футбол, 2011, с. 77), **темп** «[...] тримай темп, пам'ятай про тактику» (Письменники про футбол, 2011, с. 83), **стратегія** (план дій) «[...] футбол – це дивна річ, яка, за умови, що ви знаєте правила й розумієте стратегію єврокубкових поєдинків, дасть вам надію [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 81–82), **позиційна оборона** (різновид захисних дій), **контратака** (наступ у відповідь на атакуювальні дії суперника) «[...] міф старого незламного бійця, котрий знає ціну позиційній обороні та швидким контратакам» (Письменники про футбол, 2011, с. 84), **правила фаєр-плей** (правила чесної гри) «[...] клали на правила фаєр-плей [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 90);

назви результатів матчу: перемога «Всі наші перемоги починаються з витоптаних газонів» (Жадан, 2012б, с. 55), «Він це говорить так авторитетно, так упевнено перевалюючись із короткої ноги на ще коротшу, що нас швидко обступують місцеві миряни, котрі, в принципі, вірять у перемогу команди, проте потребують так чи інакше доброї пастирської звістки [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 85), «[...] твоя неврівноваженість лягає в підмурівок командної гри й загальної перемоги...» (Письменники про

футбол, 2011, с. 92–93), «За рік до цього шахтар узяв кубок і по всіх газетних кіосках Донецька продавалась книга, присвячена цій перемозі, я її тоді теж купив» (Жадан, 2006а, с. 34), «[...] ми перемагали, після перемоги він приносив на заняття повну кишеньку значків ГТО другого й третього ступеня і роздавав нам замість оцінок» (Жадан, 2006а, с. 89), «[...] гра вимагає руху, перемога перекреслює всі неприємні моменти, тримай темп, пам'ятай про тактику» (Письменники про футбол, 2011, с. 83), **розгром** (поразка з великим рахунком) «[...] як загалом можна розповісти про те, чого немає – про передчуття футболу, про велику науку всепрощення, котра допомагає вижити й стати на ноги після чергового розгрому?» (Письменники про футбол, 2011, с. 78), **рахунок матчу** (результат) «[...] хто перемаже, і з яким рахунком закінчиться матч [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 80);

назви футбольних дій: грати в футбол «[...] вони добре грали в футбол [...]» (Жадан, 2006а, с. 22), **грати/зіграти** «Якось Тренер попросив кількох із нас зіграти за одну із заводських команд, пообіцяв, що крім нас прийдуть ще кілька його друзів-легіонерів» (Жадан, 2006а, с. 91), «Наприкінці легіонер на нас ще й образився, пацани – сказав – грати не вміє» (Жадан, 2006а, с. 91), «[...] надто багато залежало від того, будемо ми грати чи не будемо – о першій ночі, при мінус 15, на засніженому майдані» (Жадан, 2006а, с. 164), «[...] стоїть напіврозвалений стадіон, в останні роки він зовсім розмок і осунувся, крізь бетонні плити починає битись трава, особливо після дощів, трибуни засрані голубами, на полі теж гівно, особливо коли там грають наші [...]» (Жадан, 2007, с. 10), «[...] а з ким хоч граємо?» (Письменники про футбол, 2011, с. 80), «[...] він кохається в футболі з раннього дитинства, проте сам ніколи не грав, оскільки має проблеми з ногами, вони в нього різної довжини, за що Сеню в цеху й прозвано було Гаррінчею, чим він неабияк пишався» (Письменники про футбол, 2011, с. 84), **виграти – програти** «[...] наша команда знову нічого не виграє, наша команда знову нічого не програє [...]» (Жадан, 2008, с. 143), **грати, перемагати / перемогти** «[...] розбіжяться футбольні команди, в яких ти грав, а нові натомість зібрати вже буде неможливо, тому що справжні команди, команди, здатні перемагати, трапляються в житті дуже рідко, якщо трапляються взагалі» (Жадан, 2006а, с. 31), «[...] він виставляв нас проти всіх навколишніх

шкіл, ми *перемагали*, після перемоги він приносив на заняття повну кишеньку значків ГТО другого й третього ступеня і роздавав нам замість оцінок» (Жадан, 2006а, с. 89), «[...] ми *перемагали*, відчуваючи свою безпосередню причетність до загального успіху» (Жадан, 2006а, с. 90), «[...] ми *перемогли*, це було щось більше, аніж спорт, Тренер ходив і збирав нас по полю [...]» (Жадан, 2006а, с. 90), «[...] хто *переможе*, і з яким рахунком закінчиться матч [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 80), *лупити з носака* (бити в м'яч передньою частиною бутси), *вирвати перемогу* (здобути перемогу в напруженій боротьбі) «[...] йшов на футбольне поле і ганяв ним, аж доки м'яч цілковито не губився в темряві й ти *лупив з носака* по згустках цієї темряви, намагаючись *вирвати* таки свою *перемогу*, але кого ти насправді міг *перемогти* в тих сутінках, і цій темряві, коли не було видно не те, що м'яча, а навіть супротивника [...]» (Жадан, 2006а, с. 31), *узяти кубок* (виграти кубок) «За рік до цього шахтар *узав кубок* і по всіх газетних кіосках Донецька продавалась книга, присвячена цій перемозі, я її тоді теж купив» (Жадан, 2006а, с. 34), *ганяти м'яч* «[...] ми кожного дня *ганяли* наш шкіряний м'яч, до отупіння, до темноти в очах, до одурі, до абсолюту» (Жадан, 2006а, с. 91), *ганяти м'яч, ставати / стати на ворота* (грати на позиції воротаря), *грати* «Всі мої друзі *ганяли* з ранку до вечора гумовий м'яч, шкіряного в них, ясна річ, не було, постійно вимагаючи, аби я принаймні *став на ворота*, якщо вже нормально *грати* не хочу [...]» (Жадан, 2006а, с. 87), *стояти на воротах* «Я *став на ворота*» (Жадан, 2006а, с. 87), «Я *стояв на воротах*, і до кінця гри мене ледь не вбили» (Жадан, 2006а, с. 91), *забивати / забити м'яч* «Ми всі увімкнули свої телевізори і побачили Марадону, старого шулера, який порвав на шматки бундестім, який *забивав м'ячі* руками [...]» (Жадан, 2006а, с. 87), *тренувати* «Крім цього він мав *тренувати* і дорослу команду, що складалася з наших старших друзів» (Жадан, 2006а, с. 88), «[...] він нас *тренував*, він зібрав любительську команду з наших старших друзів і вони громили всі заводські команди містечка» (Жадан, 2006а, с. 88), *вести* [в рахунку], *випускати / випустити* [на заміну] «Наші *вели* зазвичай із такою форою, що десь під кінець гри Тренер міг *випустити* і нас, молодих [...]» (Жадан, 2006а, с. 89–90), *прокидати по флангу* (прокидати м'яч повз суперника на фланзі), *обходити* [гравця], [входити] *в штраф-*

ну, [бити] *в дальню дев'ятку* (верхній, дальній від воротаря кут воріт) «[...] *прокидаєш* собі *по флангу*, *обходиш* їхнього правого опорного, *ввалюєшся в штрафну* і *хуячиш в обхід воротаря в дальню дев'ятку!*» (Жадан, 2006а, с. 92), *поставити на ворота* (поставити на позицію воротаря), *включитися в гру* (вдало ввійти в гру), *втягуватися за м'ячами* (дотягуватися до м'яча під час захисту воріт), *грати на виході* (дії воротаря, коли він виходить із воріт назустріч м'ячеві), *реагувати на рикошети* (реагувати на зміну траєкторії руху м'яча унаслідок удару об якусь перешкоду під невеликим кутом) «[...] ми його *поставили на ворота*, він відразу ж *включився в гру*, виявився цілком нормальним чуваком, навіть не зважаючи на свій джип і сто кілограмів ваги, *втягувався*, наскільки міг, *за м'ячами*, *грав на виході*, *реагував на рикошети*, він явно впіймав кураж [...]» (Жадан, 2006а, с. 166), *брати усе, що летіло в ворота* (ловити всі м'ячі, що летять у площину воріт) «[...] *брав усе, що летіло в його ворота*» (Жадан, 2006а, с. 166), *зливати / злити / зілляти* [гру] (програвати комусь навмисне, не змагатися чесно) «Мені й на футболі теж не надто цікаво, я наперед знаю, кому ми *зіллємо* й хто *зілє* нам» (Письменники про футбол, 2011, с. 81);

назви футбольних турнірів, повідомлень про матчі та турніри, статистика: футбольний чемпіонат «[...] в Союзі були дві речі, котрими можна було пишатись – *футбольний чемпіонат* і ядерна зброя [...]» (Жадан, 2007, с. 10), **футбольна афіша** «Його друзі [...] говорять із ним про революцію, коли сидять навпроти біржі біля *футбольних афіш* [...]» (Жадан, 2008, с. 123), **програмка футбольного матчу** «Футбольні фанати збирали різне гівно, кількість якого визначала рівень їхнього фанатизму – *програмки з футбольних матчів*, клубні вимпели, довідники, значки, календарики, інший канцтоварний неліквід [...]» (Жадан, 2006а, с. 92–93), **післяматчева статистика** (статистичні показники по завершенні матчу: удари в площину воріт, відсоток володіння м'ячем, кутові, штрафні удари, порушення і т. д.) «[...] при підрахунку *післяматчевої статистики*, коли ти аналізуєш свої та її показники і бачиш, що порушень з її боку було в кілька разів більше, а вилучення траплялись лише в твоїй команді» (Жадан, 2007, с. 7), **єврокубок** «Єврокубки, мала, відповідаю я їй, *єврокубки*. Які *єврокубки* о п'ятій ранку? [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 77), **фут-**

больна статистика «[...] нікому не потрібна футбольна статистика, з якою нам доводиться жити» (Письменники про футбол, 2011, с. 90–91), **показники в сезоні / за сезон** (статистика виграних, програних та нічийних матчів, забитих і пропущених голів та набраних очок) «Оскільки *перемоги* завжди єднають, а роз'єднані ми саме через катастрофічні *показники в сезоні*» (Письменники про футбол, 2011, с. 78), «[...] якби ти міг усвідомити весь той безлад *показників за сезон*, який ми завжди тримаємо в своїх головах [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 91), **турнірна таблиця** «Тим більше, згадані тут футбольні боги здатні на вчинки широкі й великодушні, іноді вони діють непередбачувано й легковажно, [...] скеровуючи невидимі фінансові потоки в бік твоїх улюбленців і виводячи їх таким чином із тіні та мороку на світло софітів і вершини *турнірних таблиць*» (Жадан, 2012в, с. 50);

власні імена футболістів і футбольних функціонерів: Звонімір Бобан (хорватський гравець, виступав за збірну Югославії наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. та збірну Хорватії у 1990-ті рр., бронзовий призер Чемпіонату світу 1998 р. у Франції) «[...] один у футболці *Звоніміра Бобана*, інший – у футболці *Бобана Марковича*, така собі збірна Югославії [...]» (Жадан, 2008, с. 16), «Але чорта з два, – думає *Звонімір Бобан*, – зараз я роздягну цього клоуна, – думає він про *Бобана Марковича* [...]» (Жадан, 2008, с. 16), «*І Звонімір Бобан* говорить *Бобану Марковичу* [...]» (Жадан, 2008, с. 16), «Ага, – відповідає *Звоніміру Бобану Бобан Маркович* [...]» (Жадан, 2008, с. 17), **Марадона** (аргентинський футболіст, разом зі своєю збіркою був чемпіоном світу 1986 р.) «[...] забий, говорили вони, витираючи кров із курток і викидаючи розірвані футболки з прізвиськом *марадони* між лопаток [...]» (Жадан, 2008, с. 141), «Той, хто продавав кокаїн *Марадоні*, і той, хто підносив губку із оцтом, [...] знають, що життя – це штука із сильним осадом» (Жадан, 2008, с. 166), «Ми всі увімкнули свої телевізори і побачили *Марадону*, старого шулера, який порвав на шматки бундестім, який забивав м'ячі руками [...]» (Жадан, 2006а, с. 87), «*Марадона* був справжнім крутим уйобком, не любити якого і не наслідувати якого було просто неможливо» (Жадан, 2006а, с. 87), **Гаррінча** (бразильський

футболіст, який мав одну ногу коротшу за іншу, що давало йому переваги у провадженні м'яча, який у нього майже неможливо було відібрати) «[...] він кохається в футболі з раннього дитинства, проте сам ніколи не грав, оскільки має проблеми з ногами, вони в нього різної довжини, за що Сеню в цеху й прозвано було *Гаррінчею*, чим він неабияк пишався» (Письменники про футбол, 2011, с. 84);

назви підготовчих процесів: підготовка до матчу «Саша Ефіоп знає всі рибні місця, всі базові точки *підготовки до матчу*, він тягне мене за собою [...]» (Письменники про футбол, 2011, с. 83), **селекційна робота** «У будь-якому разі сучасний футбол, давно й надійно зав'язаний на капіталовкладеннях та вдалій *селекційній роботі*, підтверджує доволі просту річ – усе може одного разу змінитися [...]» (Жадан, 2012в, с. 51).

Висновки

У результаті проведеного лексико-семантичного аналізу номінацій офіційного футбольного дискурсу, які функціонують у художніх текстах Сергія Жадана, виокремлено такі групи футбольних найменувань: назви футбольної гри, номінації футбольного поєдинку, його різновидів і частин гри, найменування футбольних споруд та їхніх частин, назви футбольних команд (загальні та власні), номінації гравців та інших осіб, причетних до футболу, найменування футбольного інвентарю та футбольної форми, назви регламенту ігор, номінації ігрових моментів і порушень правил, найменування результатів матчу, назви футбольних дій, номінації футбольних турнірів, повідомлень про матчі й турніри, статистика, власні імена футболістів і футбольних функціонерів.

Отже, розгляд фактичного матеріалу, зафіксованого в художніх текстах Сергія Жадана, показав, що автор використав різноманітну лексику з більшості найважливіших тематичних груп футбольної лексики. Це цілком закономірно, адже С. Жадан – давній прихильник гри мільйонів, активний футбольний фанат і капітан української письменницької футбольної збірної. У перспективі слід детально розглянути увесь спектр футбольних номінацій офіційного та неофіційного футбольного дискурсів, ужитих у текстах автора.

Список використаної літератури

- Жадан С. Anarchy in the UKR / Сергій Жадан ; худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006а. – 223 с.
- Жадан С. В. Цитатник / Сергій Жадан ; післямова Ю. Андруховича ; худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006б. – 215 с.
- Жадан С. В. Капітал / С. В. Жадан ; худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2007. – 797 с.
- Жадан С. В. Марадона: Нова книга віршів / Сергій Жадан ; худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2008. – 169 с.
- Жадан С. Білі футболки, чорні труси / Сергій Жадан // Письменники про футбол. Літературна збірна України / [укл. С. Жадан]. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – С. 76–106.
- Жадан С. Від упорядника // Тотальний футбол : есеї / [упор. Сергій Жадан]. – Київ : Грані-Т, 2012а. – С. 7–17.
- Жадан С. Вогнепальні й ножові / Сергій Жадан. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012б. – 160 с.
- Жадан С. Чорне золото надії. Донецьк / Сергій Жадан // Тотальний футбол : есеї / [упор. Сергій Жадан]. – Київ : Грані-Т, 2012в. – С. 47–73.
- Письменники про футбол. Літературна збірна України // [укл. С. Жадан]. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011.
- Процик І. «Команда футбольних святих», або Релігійна лексика в художніх текстах футбольної тематики / Ірина Процик // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Вип. 769. Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2016. – С. 38–43.
- Процик І. Р. Відображення мовної картини світу футбольних фанатів у художніх творах сучасних українських письменників / І. Р. Процик // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – Дніпро : Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2017а. – Вип. 23 (1). – С. 155–164.
- Процик І. Р. «...Як ся футболісти справують на полі з бальноном»: футбольна лексика в сучасних гумористичних текстах / І. Р. Процик // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017б. – Вип. 44 (5). – С. 270–275.
- Процик І. Р. «Мій дирдир». Футбольна лексика в малій прозі Андрія Бондаря / І. Р. Процик // Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2018а. – Вип. 48. – С. 203–210.
- Процик І. «Футбол, серед іншого, є чесною грою». Футбольна лексика в есеїстиці Оксани Забужко / Ірина Процик // Серце чистеє, думка чесна... : збірник наукових праць і матеріалів на пошану Ірини Ощипко. – Львів : Видавництво «Левада», 2018б. – С. 328–343.
- Ставицька Л. Український жаргон : словник / Леся Ставицька. – Київ : Критика, 2005. – 494 с.
- Струганець Ю. Б. Семантика, структура, функціонування футбольної лексики в українській літературній мові початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Юрій Борисович Струганець. – Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника», 2016а. – 20 с.
- Струганець Ю. Функціонування футбольної лексики у художній мові [Електронний ресурс] / Юрій Струганець // Вітчизняна наука на зламі епох : проблеми та перспективи розвитку : Матеріали ХХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Переяслав-Хмельницький, 2016б. – Вип. 20. – С. 122–124. – Режим доступу: <http://tmuphdpu.webnode.com.ua> (розділ «Наукові конференції»). – Назва з екрана.
- Тотальний футбол : есеї / [укл. Сергій Жадан]. – Київ : Грані-Т, 2002.

Iryna Protsyk

“THREE STRIKES ON GOAL IN THE FIRST HALF”: VOCABULARY OF THE OFFICIAL FOOTBALL DISCOURSE IN ARTISTIC WORKS BY SERHIY ZHADAN

Background. *Ukrainian football discourse and the aspects of the functioning of the football vocabulary in the texts of artistic style has become of great interest over the last few years due to the influence of linguistic and extra-language factors. The multi-genre works (poetry, prose, essayism) by Serhiy Zhadan where football nominations for official and informal football discourses were recorded are the object of the study.*

Purpose. *The purpose of the research is to find out the variety of football vocabulary used in Serhiy Zhadan's artistic texts, to reveal the semantics of football names of official football discourse and to classify them according to the thematic principle.*

Methods. *Linguistic observation and lexicographic analysis of recorded football lexemes are the main methods of research used in the article.*

Results. *The following groups of football nominations are singled out according to the analysis of the vocabulary of the official football discourse, which functions in the texts of art by Serhiy Zhadan: the names of the football game, the names of the football match, its variants and parts of the game, the names of football buildings and their parts, the names of football teams (general and proper names), the names of players and other persons involved in football, the names of the football equipment and the football uniform, the names of the rules of the game, the names of the game moments and violations of the rules of the game, the name of the match results, the names of football actions, the names of football tournaments, match reports and tournaments, statistics, and the names of footballers and football functionaries.*

Discussion. *The analysis of the actual material found in the artistic texts of Serhiy Zhadan showed that the author used a varied vocabulary from the most important thematic groups of football vocabulary, which is quite natural because S. Zhadan is a long-time supporter of the game of millions, an active football fan and captain of the Ukrainian writer's football team. It is necessary to consider the football nominations of official and unofficial football discourses used in the author's texts in detail in the future.*

Keywords: artistic text, Ukrainian football vocabulary, official football discourse, unofficial football discourse, thematic group.

Матеріал надійшов 04.09.2018